

CATÀLEG DEL PATRIMONI FESTIU DE CATALUNYA

Festa Major de les Borges del Camp. La Mare de Déu de la Riera

Memòria documentada sobre la història, característiques actuals, elements i implantació de
la festa

1. Història de la festa

La festa va començar essent una mena de romiatge que cada any, des que va ser trobada la imatge de la Mare de Déu de la Riera en data inconeguda, celebra la població de les Borges del Camp. El 8 de setembre el poble va a adorar la marededéu de l'antiga parròquia veïna de Sant Bartomeu, esdevinguda avui ermita de la Mare de Déu de la Riera.

En unir-se les parròquies de Sant Bartomeu de la Quadra dels Tascals i la de Santa Maria Assumpta de les Borges del Camp, tot just iniciat el segon terç del segle XVIII, el romiatge s'anà perdent i la festa major que fins aleshores se celebrava el 15 d'agost, festa de la titular de la parròquia borgenca, es traslladà al 8 de setembre. Sembla, doncs, que la tradició d'anar a buscar la imatge al seu santuari es pot datar cap a aquella època i, amb seguretat, està documentada des del 1859 a la consuetud parroquial. En el ple del Consistori del dia 24 de setembre de 1955, amb la conformitat del rector, es prenia l'acord formal de celebrar cada any, a partir d'aquesta data, el retorn de la Mare de Déu de la Riera al seu Santuari, el diumenge 17 d'octubre i els anys en què aquesta data no hi coincidís, se celebraria el diumenge precedent. I així s'ha fet cada any, llevat del 1994 i el 2003 per motius de pluja i el 2004 en motiu del Centenari s'acordà d'efectuar el retorn el dia 8 de desembre, diada de la Puríssima Concepció de la Mare de Déu, tal i com es va fer el 1904.

2. Característiques actuals, elements i implantació

Tradicionalment la Festa comprèn els dies 7, 8, 9 i 10 de setembre, als quals s'hi afegeix l'11, Diada Nacional de Catalunya. Però el dia més típic i emotiu de la festa, per a tots els borgencs, és el dia 7, la vigília, que és en el que se celebra l'acte de l'Arribada.

El primer senyal de festa es dona a la una del migdia del dia 7, al Replà, amb la tronada, que és aviada per l'home i la dona més vells de la vila (tradicionalment l'home més vell de la vila aviava la tronada de la festa major. Des de l'any 1983 gaudeixen del goig d'encendre-la, conjuntament, la dona i l'home de major edat), i el tritlleig de campanes.

A dos quarts de deu del vespre, una processó de borgencs es trasllada al santuari de la Mare de Déu de la Riera, a uns 800 metres de la vila, on recollirà la imatge i es traslladarà fins al temple parroquial. Hi assisteixen l'Ajuntament, el clero i una gran quantitat de fidels duent uns fanalets de paper. El seguici s'atansa lentament a l'ermita tot resant el rosari.

Arribats al santuari, després del cant de la Salve Gregoriana pel Cor parroquial, s'inicia la tornada. La Mare de Déu, dalt del tabernacle, adornat amb flors, comença la seva davallada mentre els fidels canten cants litúrgics i el ball de diables precedeix el seguici amb l'encesa de les carretilles a les maces.

En arribar la processó a la vila, pel Pont de l'Oriol, la imatge és posada sota tàlem i tot seguit s'efectua l'entrada a la vila, a la plaça de Sant Antoni, on l'espera una gran generació de borgencs que la reben entre aplaudiments i visques.

Després de la rebuda, es fa un silenci respectuós mentre el batlle de la vila li lliura el bastó de comandament i l'anomena Alcaldessa d'Honor per tots els dies que romandrà a la vila, que serà fins al diumenge més proper al 17 d'octubre. A continuació, una persona de la vila, o que hi està estretament vinculada, li dedica un parlament de benvinguda, finit el qual el Cor parroquial canta la Salve Regina del mestre Josep Sancho i Marraco.

Just acabades les darreres notes, el ball de diables torna a engegar la seva dansa de foc i els espetecs i les espurnes s'apoderen dels carrers de la vila com si els prenguessin en

assalt i la processó segueix al darrere fins a arribar al passeig de l'Hort del Dasca, on s'engega un castell de focs d'artifici.

Immediatament després es dirigeix cap a la plaça de l'Església, on els diables efectuen l'apoteosi final, dedicada a l'arribada de la Mare de Déu de la Riera. Tot seguit hi ha, ara ja a l'interior del temple, el Besamans a la imatge. La gran vetlla de la vigília s'acabava amb una ballada de sardanes.

El dia 8, al migdia, hi ha l'Ofici Solemne, concelebrat. El Cor parroquial entona la Missa de Pontificalis del mestre Perossi, també amb acompanyament musical. Al capvespre se celebra una solemne processó que passeja la imatge pels carrers de la població, amb interpretació de la Salve Regina, com el dia anterior, a la pista de cal Dasca (antigament es feia a la plaça de la Font).

Els actes d'esbarjo, culturals i esportius, són múltiples i ben diversos: sardanes, balls, concerts, teatre, cinema, futbol, curses, tirades al plat, escacs, gimcanes, cercaviles i molts actes populars pels carrers i places destinats a la mainada.

Dia 7 de setembre

A la 1 del migdia, a la plaça de l'Església

La TRONADA, aviada per l'home i la dona més grans de la vila. Repic general de campanes.

Actuació dels GEGANTS I GRALLERS.

A 2/4 de 10 de la nit

Processó cap a l'ermita per anar a buscar la Mare de Déu de la Riera. Salutació a la Mare de Déu, inici del tradicional BALL DE DIABLES i davallada cap al poble.

Arribada pel pont de l'Oriol i, a la plaça de Sant Antoni, nomenament d'alcaldesa d'honor a la Mare de Déu de la Riera.

Salutació -Parlament de benvinguda.

Seguidament, cant de la Salve Regina del mestre Josep Sancho Marraco, per l'Agrupació Coral Verge de la Riera i Cor parroquial, amb acompanyament orquestral.

La processó segueix cap al passeig de l'Hort del Dasca, on es dispara un espectacle pirotècnic.

En arribar a l'església, recepció i besamans a la Mare de Déu de la Riera.

Dia 8

A les 12 del migdia

Solemne missa concelebrada. L'Agrupació Coral Verge de la Riera i Cor parroquial canten la Missa Pontificalis de Lorenzo Perosi.

A 2/4 de 2, a l'envelat

Sardanes

A 2/4 de 7 de la tarda

Cant de vespres i, tot seguit, solemne processó amb la imatge de la Mare de Déu de la Riera pels carrers de la vila. A la plaça de la Font, cant de la Salve Regina, a càrrec de l'Agrupació Coral Verge de la Riera i Cor parroquial.

A les 8 del vespre, a l'envelat

Concert de festa major

A les 12 de la nit, a l'envelat

Ball

Dia 9

A 2/4 d'1 del migdia

Missa
A 2/4 de 2 del migdia
Concert

Dia 10
A 3/4 de 12 de la nit, a la plaça de l'Església
DIADA NACIONAL DE CATALUNYA
Acte institucional: senyal d'entrada, parlament, cant d'Els Segadors i repic general de campanes.

Dia 11
A la 1 del migdia
Repic general de campanes i encesa dels coets commemoratius de la Diada Nacional de Catalunya. A continuació, paelles d'arròs.
A 2/4 de 6 de la tarda, a l'Estadi Municipal
Partit de futbol femení entre casades i solteres.
A 2/4 de 7 de la tarda
Partit de futbol entre casats i solters.
A les 7 de la tarda, al Poliesportiu
Ball

ELEMENTS DE LA FESTA

LA TRONADA

La tronada borgenca apareix a la premsa de Reus de la segona meitat del segle XIX (1876) com un component habitual de la festa. Encesa per l'home i la dona més grans de la població (tradicionalment l'home més vell de la vila aviava la tronada de la festa major. Des de l'any 1983 gaudeixen del goig d'encendre-la, conjuntament, la dona i l'home de major edat), és un dels actes que identifica la festa (representa l'inici, que té lloc el dia 7 de setembre).

La preparació de la Tronada anava, fins fa pocs anys, a càrrec dels caçadors del poble, amb una pólvora feta amb força més carbó que de costum per tal de possibilitar una combustió més lenta. L'objectiu és que el foc no consumeixi massa de pressa el rec de pólvora i que no esclati tot al mateix temps. Ara en té cura una empresa pirotècnica.

Representa l'inici dels actes tradicionals, l'anunci de la festa de la Mare de Déu de la Riera. La tronada es comença a preparar al migdia del 7 de setembre, al Replà, davant l'església parroquial. Els pirotècnics, juntament amb alguns vilatans experts, preparen el regueró de pólvora que ressegueix tot el contorn de la plaça. Ha incorporat, en aquests darrers anys, un final de recorregut amb una major concentració de trons i un dibuix fet amb pólvora.

Damunt el rec de pólvora, del qual surten ramals en forma d'arbre, s'hi posen uns trons de diferents mides i potències. Com a curiositat, i pel fet que a la plaça on es dispara molt sovint hi bufa força vent, a les Borges enganxen els trons a terra amb cinta adhesiva de paper perquè no es moguin de lloc abans no hi arribi el foc.

Al final del recorregut, davant la porta de l'església, es fa un dibuix amb la pólvora amb motius al·lusius a la festa: la silueta de la marededéu, un dibuix dels diables o, simplement,

unes sanefes amb el nom del poble i l'any de la festa major. A l'interior del dibuix s'hi col·loquen molts trons petits i es rega amb més pólvora perquè el conjunt peti tot de cop. Aquest final de tronada és conseqüència de la influència de la tronada reusenca. L'esclat final de la tronada és el moment àlgid d'aquest ritu.

BALL DE DIABLES

Les Borges del Camp és la població de Catalunya que ha tingut més continuïtat en la presència del Ball de Diables en el seu cycle festiu, tot i que altres poblacions el tenen documentat més antigament. Des de fa més d'un centenar d'anys sabem de la seva participació habitual a la festa. Des de 1880, els diables, amb les seves carretilles, han sortit per la Festa Major en honor a la Mare de Déu de la Riera, patrona del poble, la nit del 7 de setembre, vigília de la celebració de la festivitat de les marededéus trobades, encapçalant la processó de trasllat de la imatge des de la seva ermita fins a l'església de la població. Aquell dia, s'apleguen fills de vila, residents i forans, per fer de diables, en un nombre que varia cada any en funció de la decisió particular de participar-hi.

Aquesta és una de les poques mostres vives de l'antiga manera de fer el ball de diables al Baix Camp i n'és considerada el màxim exponent de la comarca.

El ball de diables borgenc utilitzava antigament els mateixos vestits que altres poblacions veïnes, ja que els vestits els facilitaven els fabricants de material pirotècnic. El 1899 trobem, a la premsa reusenca, una descripció de la festa borgenca que, fonamentalment, coincideix amb la manifestació que es desenvolupa avui en dia. La coronació de la Mare de Déu de la Riera, el 1916, va ser una festa amb una participació lluïda dels diables.

Hi pot participar tothom que disposi de la indumentària adequada. De fet, hi ha persones que només fan de diable en aquesta diada, i s'hi apunti prèviament. Cada diable porta les seves pròpies carretilles, en una bossa o un civader. I, evidentment, no hi ha Llucifer, ni diablessa, ni tabalers com en els balls de diables d'altres comarques. És una manera de fer el ball de diables que ha comportat una forma d'evolució pel carrer característica, amb un consum de pirotècnia considerable i una riquesa patrimonial extraordinària quant als vestits, de roba gruixuda i amb motius decoratius retallats i cosits al damunt.

Molts duen el seu vestit, però aquells que no en tenen, poden participar en un sorteig per portar-ne un deixat per l'Ajuntament per a l'esdeveniment. Les carretilles, les paga cada diable, i en total se'n poden tirar més de tres mil durant l'acte. D'entre els diables, no n'hi ha cap que destaquí especialment en el seu paper festiu, fet que possiblement ve donat per la tradicional falta d'estructuració dels diables a la colla.

L'evolució del ball de diables de les Borges del Camp és un element inqüestionable per comprendre i avaluar el devenir del ball de diables, tradició que ha tingut una àmplia reconeixença aquests darrers anys, junt amb el ressorgiment i l'estima cap a les tradicions populars arreu del país.

Per a l'elaboració d'aquesta memòria s'ha utilitzat bàsicament la informació facilitada per Salvador Palomar "Carrutxa", del fulletó editat amb motiu de les Jornades Europees del Patrimoni a Catalunya "ERMITA DE LA MARE DE DÉU DE LA RIERA LES BORGES DEL CAMP" de Ferran Jové i Hortonedà i Agustí Pàmies i Freixas (Les)Borges del Camp, setembre del 2001. I de la web de l'Ajuntament

<http://www.borges.altanet.org/ajtms/borges/lborges/noumenu/index.htm>

Barcelona, 15 de febrer de 2010